

σεις αποκλείονται. Θα μπορούσε κανείς όμως να διακρίνει τέσσερις ομάδες καταχρήσεων που προκαλούνται από τη σύγχρονη θεατρική δράση και τις πρακτικές της εφαρμογής της.

1. Η γενική φθορά. Πολλά από τα θέατρα έχουν χάσει τα καθίσματά τους και τους πλάγιους αναλημματικούς τοίχους που συγκρατούσαν στα δύο του άκρα το κοίλον. Από τα κτίρια της σκηνης σώζονται μόνο θεμέλια και σκόρπια αρχιτεκτονικά μέλη. Ο,τι απέμεινε είναι ευαίσθητο· δεν αντέχει στις φυσικές αιτίες φθοράς (νερά και παγετό), πολύ περισσότερο δε σε βήματα των θεατών, μετακινήσεις λίθων και τα παρόμοια. Μερικά έχουν τόσες ανωμαλίες στο κοίλον, ώστε η χρήση τους είναι επικίνδυνη για τους θεατές, ιδίως κατά τη νύκτα (θέατρα Αργούς, Δελφών, Διονυσιακό Αθηνών, κ.ά.). Στα θέατρα αυτά έπρεπε να απαγορεύεται η είσοδος και να δημιουργηθούν στέγαστρα προστασίας όπου χρειάζεται. Η αρχαιολογική τους αξία είναι πολύ πιο σημαντική από την χρηστική.

2. Βιαστικές αποκαταστάσεις με σκοπό τη χρήση. Όπως κάθε κτίριο της αρχαιότητας που φέρνει στο φως η αρχαιολογική ανασκαφή, έτσι και τα θέατρα πρέπει εγκαίρως να δημοσιεύονται. Να δίδεται δηλαδή με εικαστική τεκμηρίωση (σχέδια και φωτογραφίες) και με αναλυτικά κείμενα όχι μόνον η περιγραφή τους, αλλά και η αναπαράσταση και η ιστορική τους ερμηνεία. Πριν από την εξαντλητική μελέτη και τη δημοσίευση, κάθε επέμβαση είναι αντιδεδοντολογική. Πολλά αρχαία θέατρα άλλωστε έχουν περισσότερες από μία οικοδομικές φάσεις και αυτό περιπλέκει τα πράγματα.

Στην Ελλάδα πολλά θέατρα χρησιμοποιούνται ήδη χωρίς ποτέ να μελετηθούν (Ορχομενού, Φιλίππων, Θάσου, Πειραιώς, Δημητριάδος, πόλεως Επιδαύρου) και μερικά συμπληρώθηκαν βιαστικά χωρίς να τηρηθεί η δεοντολογία των αναστηλώσεων (Monte Smith Ρόδου, Δωδώνης, Ωδείου Νικοπόλεως κ.ά.). Οι μη αναστρέψιμες ενέργειες εις όφελος των παραστάσεων και εις βάρος της αρχαίας ύλης του μνημείου καταστρέφουν ανεπανόρθωτα την αρχαιολογική του αξία.

3. Μη συμβατές νεώτερες προσωρινές κατασκευές. Πρόκειται για τα σκηνικά τα οποία θεωρούνται απαραίτητα για το ανέβασμα ενός έργου. Οι άνθρωποι του θεάτρου, εν ονόματι της σύγχρονης δημιουργίας στήνουν στα αρχαία θέατρα μεγάλες κατασκευές, παραμορφωτικές του αρχιτεκτονικού μνημείου, συνήθως μέσα στην ορχήστρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το προσκήνιο του θεάτρου της Επιδαύρου, το οποίο αναστηλώθηκε το 1960, απομακρύνθηκε αμέσως, μετά από απαίτηση των ανθρώπων του θεάτρου γιατί εμπόδιζε τα σύγχρονα σκηνικά. Μεγάφωνα, καλώδια, στύλοι και καμπίνες χειρισμού των φώτων, καμαρίνια, χώροι αποθηκείσεως και κάθε μορφής εξηρητησίες παραμορφώνουν κατά το διάστημα των παραστάσεων (και όχι μόνον) τα αρχαία θέατρα.

4. Παρεμπόδιση της χρήσεως των θεάτρων ως σπουδαίων αρχιτεκτονι-

κών εκθεμάτων. Θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί ότι πολλές από τις παραπάνω δυσμενείς καταστάσεις είναι επί τέλους αναστρέψιμες. Έχουν όμως χρονική διάρκεια, η οποία αποβαίνει συνήθως κρίσιμη.

Η εντατική χρήση των αρχαίων κελυφών, ιδίως κατά το θέρος, παρεμποδίζει την ανάδειξή τους ως μνημείων και την προβολή των καλλιτεχνικών τους αξιών. Περισσότερο ίσως και από ένα ναό, το κοίλον και η ορχήστρα ενός θεάτρου κερδίζουν την προσοχή και τον θαυμασμό του επισκέπτη, κυρίως αυτού που ξέρει τι θέλει να δει στους αρχαιολογικούς χώρους. Οι μελετη-

μένες και έντεχνες αναστηλώσεις (όπως λ.χ. του προσκήνιου του Αμφιαραείου του Ωρωπού) συμβάλουν σε αυτό, όπως άλλωστε και η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, χωρίς θορύβους και παρασιτικές νέες κατασκευές.

Τα προβλήματα που προκαλούν στους μνημειακούς χώρους θεαμάτων και ακροάσεων, τόσο οι αλόγιστες θεατρικές χρήσεις, όσο και τα μεγάλα τουριστικά πλήθη, απασχολούν τους διαχειριστές της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, αλλά και τους συνειδητοποιημένους πολίτες σε όλες τις χώρες γύρω από την Μεσόγειο. Έτσι, με την ευκαι-

ρία ενός ειδικού συνεδρίου στην Εγιστα της Σικελίας το 1995 κατέληξαν σε μια διακήρυξη, η οποία ενθαρρύνει την αναβάθμιση των καλλιτεχνικών, αρχαιολογικών και ιστορικών αξιών, καθώς και την εκπαίδευση, ενώ προσπαθεί να μειώσει τις επιπτώσεις των χρήσεων. Αλλά η πολυπλοκότητα του θέματος, η αντίθεση των καλλιτεχνών του θεάτρου σε κάθε μορφής πειθάρχηση και η αμάθεια των ενθουσιωδών τοπικών παραγόντων, σε συνδυασμό με τον διάχυτο λαϊκισμό, δεν δικαιολογούν αισιοδοξία για την κατάσταση των ελληνικών θεάτρων στο εγγύς μέλλον.

Σκηνή από τον «Προμηθέα Δεσμώτη» του Αισχύλου, από το Αμφι-θέατρο του Σπύρου Ευαγγελάτου (φωτ.: «Δέλτα»).

Οι «ποιητές» και οι στενοκέφαλοι...

Του Σπύρου Α. Ευαγγελάτου

Σκηνοθέτη και καθηγητή
των Πανεπιστημίων Αθηνών

ΤΟ Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου είναι ένα αριστουργηματικό αρχιτεκτονικό μνημείο και παράλληλα ένας χώρος στον οποίο οργανώνονται εδώ και μισό περίπου αιώνα –αν εξαιρέσουμε κάποιες προδρομικές παλαιότερες παραστάσεις– συστηματικά θερινές παραγωγές αρχαίου δράματος. Συγχρόνως με τις φεστιβαλικές παραστάσεις –όπως και καθ' όλη τη διάρκεια κάθε έτους– το μνημείο επισκέπτονται χιλιάδες Έλληνες εκδρομείς ή ξένοι τουρίστες για να απολαύσουν την ομορφιά του, την τόσο «δεμένη» με το τοπίο, και την εκπληκτική ακουστική του.

Ουδέποτε στο απώτερο παρελθόν –εννοώ μέχρι προ δεκαεπταετίας περίπου– είχε τεθεί θέμα καλλιτεχνικής χρήσης (κατά κάποιους αρχαιολόγους κατάχρησης) του χώρου. Γύ-

ρω στο 1985 εμφανίστηκαν κάποιες σκηνοθετικές–σκηνογραφικές παρεμβάσεις στην ορχήστρα της Επιδαύρου –και στο χώρο του λογείου– που εξόργισαν σοβαρούς αρχαιολόγους του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου του ΥΠΠΟ. Το ΚΑΣ ζήτησε να προεγκρίνει τις μακέτες των σκηνικών. Σκηνοθέτες και σκηνογράφοι αντέδρασαν, θεωρώντας υποτιμητική την απόφαση αυτή, η οποία ωστόσο παραμένει, αλλά παραβιάστηκε συχνά από υπουργικές παρεμβάσεις που προκλήθηκαν «υπό την πίεση των γεγονότων».

Έτσι ετέθη το δίλημμα: σεβασμός στο μνημείο ή σεβασμός στην ελευθερία έκφρασης του καλλιτέχνη;

Αποτελεί πεποίθησή μου το ότι μπορεί ένας καλλιτέχνης να σεβασθεί το μνημείο, μη απεμπόλυντας το δικαίωμά του στην ελεύθερη καλλιτεχνική έκφραση. Νομίζω ότι έμπρακτα έχω αποδείξει αυτά τα 28 χρόνια που αδιάλειπτα σκηνοθετώ

στην Επίδαυρο πως αυτό είναι εφικτό. Υπάρχουν –διεθνώς– κάποιοι θεατρικοί χώροι που λόγω της αισθητικής τους, της ιστορικής φόρτισης που τους συνοδεύει, λόγω του περιβάλλοντος αυτούς τοπίου υποβάλλουν, προβάλλουν και τελικά –έμμεσα– επιβάλλουν μια διαφορετική αντιμετώπιση. Κορυφαίο παράδειγμα είναι η Επίδαυρος. Κυκλοφορεί ακόμη μια «ρήση», που υπήρχε από τη γενιά του Μινωτή, δηλαδή από την ένδοξη γενιά που «έχτισε» το Φεστιβάλ Επιδαύρου (Γρυπάρης, Ροντήρης, Παξινοῦ, Μινωτής, Σολομός, Μουζενιδής, Συνοδινού, Κωτσόπουλος, Κατσέλη, Χατζηαργύρη, Βόκοβιτς, Κλώνης, Φωκάς, Χορς, Θεοδωράκης, Χατζιδάκις και άλλοι και άλλοι – αργότερα και ο Κάρολος Κουν): «Στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου όταν μπει ένα θέαμα όμορφο, ο χώρος το αναδεικνύει ως ακόμη ωραιότερο· αν μπει ένα άσχημο, ο χώρος

Συνέχεια στην 32η σελίδα

Λόγω φθορών και άλλων προβλημάτων δεν θα δοθούν φέτος παραστάσεις στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης... (φωτ.: «Ιτανος»).

Συνέχεια από την 31η σελίδα

το εκδικείται και φαντάζει ακόμη χειρότερο». Η ρήση αυτή θα μπορούσε να παραλλαχτεί: «έχε την εξυπνάδα να σεβαστείς το χώρο αυτόν και θα βγεις κερδισμένος».

Μπορεί να θέσει κάποιος το ερώτημα: Και αυτοί που θα ήθελαν να είναι πρωτοπόροι, να γκρεμίσουν –εν ονόματι του όποιου οράματός τους– κάθε έννοια συμβατικού σεβασμού και σύγχρονης αισθητικής, προχωρώντας προς διερεύνηση νέων μορφών;

Απάντηση: πιστεύω ότι μπορούν να γίνουν –και έχουν γίνει– πρωτοποριακής αισθητικής παραστάσεις στην Επίδαυρο χωρίς να έχουν ως στόχο τους την «προσβολή» του χώρου. Το «στοίχημα» είναι πολύ πιο ερεθιστικό, όταν συμπεριλαμβάνει τον όρο: να εκμεταλλευθείς την «ακτινοβολία» του μνημείου. Σε αντίθετη περίπτωση υπάρχουν πολλά άλλα θέατρα εκτός Επιδαύρου, όπου μπορεί ο καθένας ανεξέλεγκτα να κάνει ό,τι θέλει.

Θα κλείσω με μια διαπίστωση, που την έχω διατυπώσει συχνά. Διεθνώς –όχι μόνο στην Ελλάδα– οι σκηνοθέτες που δοκιμάζουν τις δυνάμεις τους στο αρχαίο δράμα χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες (ασχέτως της καλλιτεχνικής ικανότητας του καθενός): Σ' αυτούς που πιστεύουν ότι τα νοήματα του αρχαίου δράματος, οι χαρακτήρες και οι καταστάσεις τους μπορεί σήμερα να ενδιαφέρουν τον σύγχρονο θεατή και στους άλλους, που θεωρούν τα κείμενα αυτά ως α-

φορμή για δεξιοτεχνική σκηνοθετική επίδειξη και μόνον. Κατά κανόνα εκείνοι που δεν σέβονται τα κείμενα είναι οι ίδιοι που δεν σέβονται ούτε τους «ιερούς» χώρους.

Όπως υπάρχουν στενοκέφαλοι καλλιτέχνες, αλλά και «ποιητές», έτσι υπάρχουν «ποιητές» αρχαιολόγοι, αλλά και στενοκέφαλοι. Οι παραπάνω απόψεις μου σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να εκληφθούν ως «άλλοθι» για τους στενοκέφαλους κάθε κατηγορίας.